

Małgorzata Wrzołek-Romańczuk

Rejestr spółdzielni po nowelizacji

Palestra 39/5-6(449-450), 46-52

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

■ Rejestr spółdzielni po nowelizacji

Wprowadzenie

Rozkwitowi życia gospodarczego w Polsce towarzyszy renesans instytucji rejestrów podmiotów prowadzących działalność gospodarczą. Trudno się temu dziwić, skoro rejestry te stanowią jeden z ważniejszych elementów porządkujących obrót prawny i gwarantujących jego bezpieczeństwo przez stworzenie wiarygodnego źródła danych dotyczących uczestników obrotu.

Podmioty prowadzące działalność gospodarczą są wpisywane do oddzielnych rejestrów w zależności od obranej formy prawnej. Dane o tych podmiotach są więc rozproszone w wielu różnych rejestrach. Ich funkcjonowanie unormowane jest odrębnie dla każdego typu podmiotów w aktach prawnych przyjmujących zróżnicowane rozwiązania. Stan taki stwarza wiele wątpliwości interpretacyjnych oraz niedogodności praktycznych. Mimo iż rejestry osobowo-obrotowe są prowadzone przez sądy, różnią się znacznie między sobą nie tylko co do zakresu danych objętych obowiązkiem wpisu, ale przede wszystkim w kwestii skutków, jakie przepisy wiążą z wpisami do danego rejestru. Z uwagi na ten stan pojawiają się propozycje opracowania ogólnych, jednolitych zasad prowadzenia rejestru dla różnych podmiotów prowadzących działalność gospodarczą oraz

utworzenia centralnego rejestru tych podmiotów (dla województw lub nawet całego kraju).

Oczywiście nowelizacja przepisów regulujących sposób prowadzenia rejestru spółdzielni i tryb postępowania w tych sprawach nie realizuje jeszcze idei ujednolicenia zasad rejestrowych, niemniej jednak unormowanie to przewiduje wiele trafnych rozwiązań, które niewątpliwie mogą stać się wzorem w trakcie dalszych prac legislacyjnych nad jednolitą koncepcją rejestru. Z tego względu w niniejszym opracowaniu oprócz analizy ostatnich zmian w unormowaniu instytucji rejestru spółdzielni staram się zwrócić uwagę na te słuszne rozwiązania proceduralne, przejęte z poprzedniego stanu prawnego, które stanowią istotne filary prawidłowego funkcjonowania rejestru.

Akcentując walory omawianej regulacji prawnej, pomijam trudną sytuację faktyczną związaną z funkcjonowaniem rejestru spółdzielni, a zwłaszcza przewlekłość postępowania rejestrowego oraz wynikające stąd opóźnienia w dokonywaniu wpisów i trudności w uzyskaniu w pełni aktualnych danych.

Dwa rejestry spółdzielni

W art. 13 znowelizowanej ustawy Prawo spółdzielcze¹ została zawarta delegacja dla Ministra Sprawiedliwości do

określenia w drodze rozporządzenia sposobu prowadzenia rejestru spółdzielni oraz trybu postępowania w sprawach dotyczących tego rejestru. W wypełnieniu tej delegacji Minister Sprawiedliwości wydał rozporządzenie z 23 lutego 1995 r. w sprawie sposobu prowadzenia sądowego rejestru spółdzielni².

Znamienny jest sam tytuł rozporządzenia – w sprawie sposobu prowadzenia sądowego rejestru spółdzielni. W art. 8a znowelizowanego Prawa spółdzielczego przewidziano bowiem prowadzenie rejestru spółdzielni przez Krajową Radę Spółdzielczą. Zasady prowadzenia rejestru i dane w nim uwidocznione ma określić Krajowa Rada Spółdzielcza. Przepis art. 241 Prawa spółdzielczego przewiduje zaś prowadzenie przez Krajową Radę Spółdzielczą rejestru związków rewizyjnych. Zasady jego prowadzenia i dane w nim uwidocznione ma określić także Rada.

Prawo spółdzielcze nie reguluje w ogólnej kwestii stosunku rejestru, który ma być w przyszłości prowadzony przez Krajową Radę Spółdzielczą i rejestru sądowego (tego dotyczy delegacja z art. 13 Prawa spółdzielczego). Niemniej jednak treść art. 7 § 1 Prawa spółdzielczego (zarząd powinien wystąpić do sądu rejestrowego z wnioskiem o wpisanie spółdzielni), art. 8 Prawa spółdzielczego (badanie treści statutu przez sąd rejestrowy), art. 11 Prawa spółdzielczego (spółdzielnia nabywa osobowość prawną z chwilą wpisania do rejestru, analogicznie związek rewizyjny – art. 240 § 4 Prawa spółdzielczego) oraz wykładnia historyczna prowadzą do wniosku, iż sądowy rejestr spółdzielni i związków zachowuje swój dotychczasowy charakter, zwłaszcza gdy chodzi o materialnoprawne skutki wpisów³.

Natomiast rejestr spółdzielni i związków rewizyjnych prowadzony przez Krajową Radę Spółdzielczą ma mieć charakter czysto ewidencyjny⁴. Być może przy okazji tego rejestru zostanie w odniesieniu do spółdzielni i związków zrealizowana rozważana już przed laty idea rejestru centralnego zbierającego dane z całego kraju⁵. Brak jednak jeszcze ustaleń w tej materii. Wydaje się, iż szansę realizacji wspomnianej idei dawałoby przekazywanie Krajowej Radzie Spółdzielczej danych z poszczególnych rejestrów sądowych. W przeciwnym razie trudno byłoby osiągnąć zupełność i zgodność danych z rzeczywistością. Akceptacji takiego rozwiązania powinien towarzyszyć wniosek *de lege ferenda* o wprowadzenie do rozporządzenia w sprawie sposobu prowadzenia sądowego rejestru spółdzielni przepisów normujących zasady i tryb, a także koszty przekazywania danych rejestrowych z sądów do Krajowej Rady Spółdzielczej.

Stosownie do nowego w Prawie spółdzielczym przepisu art. 259a § 3 statutu Krajowej Rady Spółdzielczej i jego zmiany stają się skuteczne po stwierdzeniu przez Sąd Wojewódzki w Warszawie w postępowaniu nieprocesowym ich zgodności z prawem. W razie stwierdzenia niezgodności sąd ma wyznaczać Radzie termin do usunięcia lub zmiany postanowień niezgodnych z prawem. W przytoczonym przepisie zostało przewidziane swoiste postępowanie rejestrowe w odniesieniu do jednego podmiotu – konkretnej osoby prawnej. Wobec lakonicznego unormowania można przyjąć, iż w sytuacjach nie unormowanych przepisami art. 259a § 3 Prawa spółdzielczego oraz przepisami k.p.c. o po-

stępowaniu nieprocesowym mogą znaleźć analogiczne zastosowanie przepisy rozporządzenia rejestrowego.

Organizacja sądowego rejestru spółdzielni i zakres wpisów

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 23 lutego 1995 r. wykorzystuje treść i strukturę poprzedniego rozporządzenia Rady Ministrów z 14 marca 1983 r. w sprawie rejestru spółdzielni⁶ oraz uwzględnia i odzwierciedla zmiany wynikające z ustawy z 7 lipca 1994 r. o zmianie ustawy – Prawo spółdzielcze oraz o zmianie niektórych innych ustaw⁷.

Nie ma istotniejszych zmian w organizacji rejestru spółdzielni. Nadal sądowy rejestr składa się z dwóch działów, a okoliczność, iż do działu B wpisuje się obecnie związki rewizyjne i związki gospodarcze (a nie jak poprzednio związki spółdzielcze i banki państwowo-społdzielcze) jest tylko naturalną konsekwencją zmian ustawowych.

Także zmiany treści rozporządzenia rejestrowego w odniesieniu do zakresu wpisów są konsekwencją zmian odpowiednich przepisów Prawa spółdzielczego, m.in. określających obligatoryjną treść statutu spółdzielni i związku. I tak, obecnie wpisuje się do rejestru przedmiot działalności spółdzielni i związku, co wiąże się ze zmianą treści art. 1, 5 § 1 pkt 2 oraz 240 § 4 pkt 2 Prawa spółdzielczego i rezygnacją z określania w statucie terenu działania spółdzielni (związku) oraz celu spółdzielni.

Zmiany treści wpisu dotyczącego likwidatora spółdzielni mają głównie charakter stylistyczny. Obecnie wpisuje się do rejestru wzmiankę o udzieleniu lik-

widatorowi uprawnień (a nie upoważnienia) przez związek rewizyjny do dokonywania czynności określonego rodzaju, które wymagają uchwały rady lub walnego zgromadzenia spółdzielni, co jest konsekwencją nowego brzmienia art. 119 § 3 Prawa spółdzielczego (przy czym w treści tego przepisu ustawy mowa jest o upoważnieniu).

Co do wpisu syndyka upadłości dodano w stosunku do poprzedniego brzmienia rozporządzenia rejestrowego wpis nazwy i siedziby syndyka, który jest osobą prawną.

Gdy chodzi o wpis do rejestru pełnomocników spółdzielni nowe rozporządzenie, w ślad za niezmienionym art. 55 § 1 Prawa spółdzielczego, zawężyło do czynności prawnych zakres umocowania pełnomocników upoważnionych do kierowania bieżącą działalnością spółdzielni oraz jej wyodrębnionej organizacyjnie i gospodarczo jednostki lub związku.

Wobec wykreślenia art. 103–107 Prawa spółdzielczego, w wyliczeniu zakresu wpisów do rejestru spółdzielni pominięto wpis połączenia jednostki organizacyjnej spółdzielni do innej spółdzielni.

Badanie wniosków i załączonych dokumentów

Formalnie biorąc, nowy jest przepis § 19 ust. 1 rozporządzenia rejestrowego normujący zakres przeprowadzanego przez sąd rejestrowy badania wniosku i załączonych do niego dokumentów. W myśl tego przepisu sąd rejestrowy bada, czy zgłoszony wniosek i dołączone do niego dokumenty zgadzają się pod względem formy i treści z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa oraz czy zgłoszone dane są zgodne z praw-

dziwym stanem rzeczy, jeżeli ma w tym względzie uzasadnione wątpliwości. Nie negując trafności przytoczonego unormowania, trzeba przypomnieć, iż w piśmiennictwie już od dawna tak właśnie określano zakres funkcji sądu rejestrowego i przeprowadzanego przez ten sąd badania, rozróżniając tu dwa podstawowe kierunki: badanie formalne oraz badanie materialne wniosku i załączonych dokumentów⁸. Taki zakres działań sądu rejestrowego wynika bowiem z istoty i celu rejestru, jakim jest ujawnianie osobom trzecim danych dotyczących spółdzielni i to w sposób zapewniający w maksymalnym stopniu ich prawdziwość.

Nie licząc drobnych różnic redakcyjnych, treść § 19 ust. 1 rozporządzenia rejestrowego jest taka sama jak treść art. 16 § 1 k.h. Podkreślenia wymaga przy tym wyartykułowanie obowiązku sądu rejestrowego badania zgodności danych z prawdziwym stanem rzeczy, z jednoczesnym ograniczeniem tego obowiązku do sytuacji, gdy sąd rejestrowy ma w tym względzie uzasadnione wątpliwości.

Pewnego wyjaśnienia wymaga sformułowanie „uzasadnione wątpliwości”. Można tu przytoczyć, jako wskazówkę generalną, wypowiedź A. Chełmońskiego⁹, by „nie zaniedbywać niezbędnej ostrożności, pamiętając jednocześnie o tym, by nie wyrządzić stronom szkody przez wyszukiwanie wątpliwości i bojaźliwości”. Dalej można wskazać, iż wątpliwości co do prawdziwości danych mogą się zrodzić na podstawie zawiadomienia pochodzącego od członków spółdzielni, członków jej organów lub osób trzecich. Wątpliwości takie mogą powstać w wyniku analizy dokumentów

dołączonych do wniosku, a zwłaszcza w razie stwierdzenia sprzeczności między różnymi dokumentami.

Podmioty postępowania

Z § 11 rozporządzenia rejestrowego wynika, że sąd może wezwać właściwy związek rewizyjny lub Krajową Radę Spółdzielczą do udziału w postępowaniu, jeżeli uzna, że przyczyni się to do wyjaśnienia sprawy. Obecne brzmienie przytoczonego przepisu wynika ze zmian w Prawie spółdzielczym przewidujących funkcjonowanie Krajowej Rady i związków rewizyjnych.

Do Krajowej Rady Spółdzielczej znajdzie odpowiednie zastosowanie pogląd wyrażony w postanowieniu SN z 16 maja 1984 r. III CRN 341/83¹⁰, stosownie do którego NRS wezwana do udziału w sprawie na podstawie § 11 rozporządzenia rejestrowego z 1983 r. stawała się uczestnikiem tego postępowania w rozumieniu art. 510 k.p.c.

Postępowanie dowodowe

Ostatnia nowelizacja stanowiła, nie wykorzystaną niestety, okazję, do przywrócenia przepisu odpowiadającego treści § 23 rozporządzenia rejestrowego z 1961 r.¹¹, według którego podstawą postanowienia uwzględniającego zgłoszenie do rejestru mogły być wyłącznie dokumenty złożone w sądzie rejestrowym. Przepis ten został pominięty w rozporządzeniu rejestrowym z 1983 r., by dać sądowi rejestrowemu możliwość kontroli oświadczeń o celowości utworzenia spółdzielni (por. art. 9 Prawa spółdzielczego w brzmieniu nadanym ustawą z 16 września 1982 r.). W razie

odmowy centralnego związku wydania takiego oświadczenia założyciele spółdzielni mogli posługiwać się w postępowaniu rejestrowym, tak jak generalnie w postępowaniu cywilnym, wszelkimi środkami dowodowymi. Wobec skreślenia art. 9 Prawa spółdzielczego¹² powstały znów warunki do przywrócenia regulacji stanowiącej *expressis verbis*, iż podstawą postanowienia uwzględniającego wnioski o wpis do rejestru mogą być wyłącznie dokumenty złożone w sądzie rejestrowym. Takie ograniczenie środków dowodowych dopuszczalnych w postępowaniu rejestrowym odpowiadałoby celowi rejestru i stanowiłoby jedną z gwarancji prawdziwości wpisywanych danych. *De lege lata* tak należy moim zdaniem interpretować § 9 zd. 2 rozporządzenia rejestrowego, w myśl którego do wniosku powinny być dołączone dokumenty stanowiące podstawę wpisu. Z uwagi na specjalny charakter postępowania rejestrowego nie sposób wprost dowodzić okoliczności wpisywanych do rejestru za pomocą innych środków dowodowych.

Skuteczność postanowień zarządzających wpis

Rozwiązaniem o charakterze modelowym, przejętym z poprzedniego rozporządzenia, jest zasada, iż postanowienia zarządzające wpis są skuteczne z chwilą ich wydania. Taka reguła koresponduje ściśle z celem rejestru, jakim jest możliwie jak najszybsze ujawnianie danych prawnych dotyczących spółdzielni.

W nowym rozporządzeniu z 23 lutego 1995 r. wprowadzono słusznie jeden wyjątek od tej zasady w odniesieniu do postanowienia o wpisaniu spółdzielni do

rejestru. Można zasadnie przypuszczać, iż na decyzję o dopuszczeniu wyłomu od omawianej zasady miały wpływ zdarzające się zwłaszcza po 1990 r.¹³ – przy podziale spółdzielni – wypadki wpisywania do rejestru nowych spółdzielni na podstawie natychmiast skutecznego ale nieprawomocnego postanowienia sądu rejestrowego, a następnie uchylania tych postanowień w toku postępowania rewizyjnego. Sytuacje takie, w których nowo powstałe spółdzielnie już w toku postępowania rewizyjnego rozpoczynały działalność gospodarczą, rodziły wiele trudności praktycznych związanych z koniecznością powrotu do stanu wyjściowego w razie uchylenia postanowienia o wpisaniu spółdzielni do rejestru.

O ile w myśl § 13 rozporządzenia rejestrowego obecnie wpis spółdzielni do rejestru nie będzie możliwy aż do chwili uprawomocnienia się stosownego orzeczenia sądu rejestrowego, wykluczona zostaje obawa wystąpienia perturbacji, gdyż do momentu wpisu nie powstanie nowa osoba prawna.

Postępowanie wywołane wniesieniem środka odwoławczego

Na uwagę zasługuje przejście z poprzedniego rozporządzenia obowiązku sądu rejestrowego wpisywania w rubryce „uwagi” z urzędu wzmianki o wniesieniu rewizji od postanowienia zarządzającego wpis oraz na wniosek – wzmianki o wytoczeniu powództwa o uchylenie uchwały walnego zgromadzenia, na podstawie której wpis został dokonany. Z uwagi na potrzeby praktyki celowe byłoby jednakże wyraźne wskazanie, czy omawiane wzmianki wyłączają wiarygodność rejestru w odniesieniu

do wpisu, którego dotyczą¹⁴, czy mają znaczenie jedynie porządkowe¹⁵.

Celowi prowadzenia rejestru odpowiada w pełni utrzymane rozwiązanie w kwestii zakresu orzekania w postępowaniu rewizyjnym, według którego sąd rewizyjny nie jest związany granicami rewizji i może uchylić zaskarżone orzeczenie również na niekorzyść skarżącego (tak § 17 ust. 1 rozporządzenia rejestrowego wykluczający stosowanie w postępowaniu rejestrowym art. 381 i 382 k.p.c.).

Na podkreślenie i pozytywną ocenę zasługuje wprowadzenie do rozporządzenia rejestrowego nowego przepisu § 17 ust. 2, stosownie do którego sąd rejestrowy nie jest związany swym postanowieniem ani orzeczeniem wyższej instancji, jeżeli ujawniły się nowe okoliczności faktyczne lub te, które stanowiły podstawę orzeczenia, uległy zmianie. Przytoczony przepis ma treść niemal identyczną z § 25 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 1 lipca 1934 r. o rejestrze handlowym¹⁶. Przepis § 17 ust. 2 rozporządzenia rejestrowego wprowadza w postępowaniu rejestrowym odstępstwo od zasad wyrażonych w art. 365 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. (orzeczenie prawomocne wiąże m.in. sąd, który je wydał) oraz w art. 389 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. (ocena prawna i wskazania co do dalszego postępowania wyrażone w uzasadnieniu orzeczenia sądu rewizyjnego wiąże zarówno sąd, któremu sprawa została przekazana, jak i sąd rewizyjny przy ponownym rozpoznaniu sprawy). *Ratio legis* unormowania zawartego w art. 17 ust. 2 rozporządzenia rejestrowego jest zapewnienie aktualności wpisów i ich zgodności z ciągle zmieniającym się stanem faktycznym¹⁷. Zmiany

tego stanu ujawniają się w sądzie rejestrowym m.in. z wpływających do sądu nowych wniosków o wpisanie danych objętych poprzednio wszczętymi postępowaniami. Ma to miejsce w związku z podejmowaniem przez organy spółdzielni kolejnych uchwał, np. o odwołaniu i wyborze nowych członków zarządu, zmianie statutu, przekształceniach organizacyjnych.

Z zasadą wyrażoną w § 17 ust. 2 rozporządzenia rejestrowego dobrze korespondowałoby przywrócenie przepisu odpowiadającego treścią § 24 rozporządzenia rejestrowego z 1961 r., dotyczącego wcześniejszego stadium, a mianowicie momentu decydującego dla oceny stanu sprawy przy wydawaniu orzeczenia. W myśl § 24 rozporządzenia rejestrowego z 1961 r. sąd rejestrowy nie mógł zarządzić wpisu, jeżeli wpis ten miałby zostać wykreślony na podstawie zgłoszenia, jakie już wpłynęło. Unormowanie zawarte w tym przepisie podyktowane było względami celowości, ekonomii procesowej oraz względem na pewność obrotu. Stosowanie przepisu pozwalało unikać wpisywania danych, które już właściwie w momencie dokonania wpisu nie byłyby aktualne.

Mimo nie recypowania przypomnianej regulacji, która mogłaby wprost unormować omawianą sytuację, obecnie należałoby stosować taką praktykę z powołaniem się na treść art. 355 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. W razie przeto wpłynięcia wniosku, który dezaktualizuje wniosek będący przedmiotem rozpoznania, sąd rejestrowy powinien umorzyć postępowanie toczące się w wyniku wniesienia pierwszego wniosku, gdyż wydanie postanowienia w tym przedmiocie stało się zbędne.

Przypisy:

¹ Zwanej dalej Prawem spółdzielczym, w brzmieniu określonym ustawą z 7 lipca 1994 r. o zmianie ustawy – Prawo spółdzielcze oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 90, poz. 419).

² Dz.U. nr 23, poz. 129, zwane dalej rozporządzeniem rejestrowym.

³ Szerzej w tej materii por. M. Wrzolek-Romańczuk: *Rejestr spółdzielni. Zagadnienia materialno-prawne i procesowe*, Warszawa 1986, s. 66 i n.

⁴ Przy takim założeniu umiejscowienie unormowania zawartego w art. 8a Prawa spółdzielczego, nie jest trafne, gdyż rozбивa tok regulacji dotyczącej rejestru sądowego zawartej w art. 7–12 Prawa spółdzielczego.

⁵ Por. M. Wrzolek-Romańczuk: op. cit., s. 24 i cytowana tam literatura.

⁶ Dz.U. nr 20, poz. 87.

⁷ Dz.U. nr 90, poz. 419.

⁸ Por. Z. Żabiński: *Rejestr handlowy*, Kraków 1946, s. 58; P. Suski: *Rejestry sądowe spółek handlowych, spółdzielni, przedsiębiorstw państwowych*, Warszawa 1994, s. 141 i n.; M. Wrzolek-Romańczuk: op. cit., s. 131 i n.

⁹ Rejestr handlowy na tle dekretu z 7 lutego 1919 r., Wilno 1929, s. 170; odnośnie do obecnego stanu prawnego w dziedzinie rejestru handlowego por. Szwaja (w): Sołtysiński, Szajkowski, Szwaja: *Komentarz KH*, t. I, Warszawa 1994, s. 254.

¹⁰ Przegląd orzecznictwa i piśmiennictwa z zakresu prawa spółdzielczego za rok 1984, Warszawa 1987, s. 15–20, z aprobusującym komentarzem T. Misiuk.

¹¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z 26 lipca 1961 r. w sprawie wydawania oświadczeń o celowości założenia spółdzielni i ich związków oraz o rejestrze spółdzielni i ich związków, Dz.U. nr 36, poz. 184.

¹² Ustawa z 23 października 1987 r. o zmianie niektórych ustaw regulujących zasady funkcjonowania gospodarki narodowej, Dz.U. nr 33, poz. 181.

¹³ Po wejściu w życie ustawy z 20 stycznia 1990 r. o zmianach w organizacji i działalności spółdzielczości, Dz.U. nr 6, poz. 36 z późn. zm.

¹⁴ Tak J. Ignatowicz (w): M. Gersdorf, J. Ignatowicz: *Prawo spółdzielcze. Komentarz*, Warszawa 1985, s. 550.

¹⁵ Taki wniosek można wyprowadzić z uzasadnienia postanowienia SN z 16 maja 1984 r. I CR 141/84, OSNCP 1984, poz. 226.

¹⁶ Dz.U. nr 59, poz. 511 z późn. zm.

¹⁷ Co do rejestru handlowego por. P. Suski: op. cit., s. 58.